

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: „Rodzina a zmiany demograficzne”

(2007/C 161/19)

W piśmie z 19 października 2006 r. przyszła prezydencja niemiecka zwróciła się do Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego o opracowanie opinii w sprawie: „Rodzina a zmiany demograficzne”

Prezydium Komitetu postanowiło sporządzić opinię z uwzględnieniem komunikatu Komisji „Demograficzna przyszłość Europy — przekształcić wyzwania w nowe możliwości”, COM(2006) 571 wersja ostateczna, w którego sprawie 12 października 2006 r. Komisja, działając na podstawie art. 262 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, postanowiła zasięgnąć opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego.

Sekcja Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Obywatelstwa, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię 22 lutego 2007 r. Sprawozdawcą był Stéphane BUFFETAUT.

Na 434. sesji plenarnej w dniach 14-15 marca 2007 r. (posiedzenie z dnia 14 marca) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 120 do 1 — 5 osób wstrzymało się od głosu — przyjął następującą opinię:

1. Wnioski i zalecenia

1.1 Bezprecedensowa sytuacja wymagająca odpowiedniej reakcji

1.1.1 Poprzez art. 33 Karty praw podstawowych Unia Europejska legitymizuje swój udział w debacie i wnioskach dotyczących polityki rodzinnej, mimo iż jasne jest, że ze względu na skuteczność takiej polityki i na zasadę pomocniczości dokładnej zdefiniowanie i wdrożenie należy do kompetencji państw członkowskich i władz lokalnych lub nawet do instytucji publicznych i przedsiębiorstw.

1.1.2 W zielonej księdze przedstawionej dnia 16 marca 2005 r. Komisja Europejska słusznie zaklasyfikowała obecną sytuację demograficzną w Europie jako zjawisko „bezprecedensowe”. W komunikacie z dnia 10 października 2006 r. podkreśla zaś, że to jedno „z najważniejszych wyzwań, którym Unia Europejska musi stawić czoła w nadchodzących latach”. Nie można porzucić na stwierdzeniu faktów, dlatego prawdziwym istotnym pytaniem jest: jakie działania należy podjąć na szczeblu wspólnotowym — w szczególności w zakresie polityki rodzinnej i godzenia życia rodzinnego z życiem zawodowym. Należy podkreślić, że Rada Europy również wezwała niedawno do opracowania szeroko zakrojonej europejskiej polityki na rzecz rodziny.

1.1.3 Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny zaleca stworzenie programu badawczego, działań informacyjnych, wniosków legislacyjnych i działań następczych oraz wprowadzenie wymogu, aby oceny wpływu, obowiązujące już w odniesieniu do wszystkich wniosków legislacyjnych, uwzględniały wpływ na rodzinę, w przypadku gdy może ona być bezpośrednio objęta oddziaływaniem danego aktu prawnego, i by były one powiązane z innymi szerokimi dziedzinami społeczno-gospodarczymi Unii Europejskiej: zatrudnieniem, wzrostem, rozwojem energetycznym i jego konsekwencjami.

1.2 Program badawczy

1.2.1 Zapewnienie odpowiednich reakcji na przemiany demograficzne wymaga, aby decydenci polityczni na szczeblu europejskim, krajowym i lokalnym dysponowali szczegółowymi

analizami tych przemian. Pierwsze europejskie forum demograficzne, które odbyło się w październiku 2006 r., stanowi doskonałą inicjatywę zasługującą na utrwalenie poprzez regularne organizowanie takiego forum.

1.2.2 Konieczne jest również precyzyjne przeanalizowanie przemian demograficznych (rozmięszczenie geograficzne ludności, ruch naturalny ludności, migracje, struktura ludności pod względem wieku i płci, wzrost oczekiwanej średniej długości życia itp.) oraz ich przyczyn (czynniki gospodarcze, społeczne, środowiskowe, kulturowe oraz trudności w pogodzeniu życia rodzinnego i zawodowego, sytuacja kobiet i matek na rynku pracy, elastyczność zatrudnienia ze względów rodzinnych, znaczenie zagrożeń i wymogów związanych z życiem zawodowym itp.) z uwzględnieniem rozbieżności narodowych i regionalnych. Pierwszorządne znaczenie ma przeprowadzenie tych badań w sposób niezależny, ponieważ ich wyniki mogą spowodować zmiany polityki w wielu krajach.

1.2.3 Można by też przeprowadzić analizy porównawcze różnych systemów ułatwień o charakterze podatkowym lub społecznym mających na celu pomoc kobietom i mężczyznom w ponownym podjęciu pracy po okresie wychowania dzieci, a także rozwiązań zachęcających mężczyzn do dzielenia obowiązków rodzinnych. Ponadto godne uwagi byłoby przeanalizowanie różnych systemów zachęt natury fiskalnej umożliwiających stworzenie dostępnych dla wszystkich usług publicznych lub prywatnych adresowanych do rodzin.

1.2.4 Dokładnymi badaniami powinny również zostać objęte rodziny znajdujące się w szczególnej sytuacji (matki samotnie wychowujące dzieci, rodziny z dziećmi niepełnosprawnymi, rodziny opiekujące się rodzicami w podeszłym wieku, rodziny imigranckie mające trudności w zintegrowaniu się itp.).

1.2.5 Starzenie się społeczeństwa⁽¹⁾, wraz z jego różnymi typami i znacznym zróżnicowaniem geograficznym, powinno stać się przedmiotem osobnych badań, obejmujących przede wszystkim jego wpływ na życie rodzin i politykę rodzinną. Polityka ta była dotychczas rozpatrywana głównie w kategoriach

(¹) W demografii starzenie się społeczeństwa definiuje się jako wzrost proporcji liczby osób starszych w społeczeństwie, któremu to wzrostowi na ogół towarzyszy spadek proporcji liczby ludzi młodych. Wzrost liczby osób starszych określany jest w języku francuskim mianem *gérontocroissance*. Zależnie od kraju lub obszaru oraz analizowanego okresu starzenie się społeczeństwa i *gérontocroissance* niekrotnie współwystępują, lecz właśnie mogą nie iść z sobą w parze w zależności od przyczyn każdego z tych zjawisk.

stosunków między rodzicami a małymi dziećmi i nastolatkami. Obecnie trzeba również wziąć pod uwagę kwestię stosunków między dziećmi a rodzicami w starszym wieku, szczególnie pod względem organizacji czasu pracy i wsparcia ze strony społeczności.

1.2.6 Konieczne będzie również podjęcie rozważań nad tym, w jaki sposób w przyszłości pracownicy starsi cieszący się dobrym zdrowiem, bardziej dynamiczni i samodzielni będą mogli w większym stopniu i dłużej uczestniczyć w życiu rodzinnym, społeczno-gospodarczym, w szczególności poprzez dostosowanie stanowisk pracy oraz szerszy, aktywny udział w życiu obywatelskim i w relacjach międzypokoleniowych (na przykład poprzez zaangażowanie osób w starszym wieku w życie szkół, przedszkoli i żłobków). Rodzina składa się nie tylko z rodziców i dzieci, ale także z dziadków, którzy często odgrywają istotną rolę, oferując pomoc i wsparcie (opieka nad wnukami, wsparcie materialne itp.).

1.2.7 W siódmym programie ramowym Wspólnoty Europejskiej w zakresie badań, rozwoju technologicznego i demonstracji (2007-2013) należałoby rozszerzyć zakres merytoryczny badań o charakterze społeczno-gospodarczym i przeznaczyć na nie więcej środków finansowych, tak aby wzmocnić badania w dziedzinie demografii ⁽²⁾.

1.3 Informowanie

1.3.1 Komisja powinna stworzyć prawdziwy europejski katalog dobrych praktyk w dziedzinie polityki rodzinnej, godzenia życia rodzinnego i zawodowego, polityki na rzecz równości kobiet i mężczyzn oraz polityki szczególnie sprzyjającej matkom oraz ojcom, którzy w pełni uczestniczą w obowiązkach rodzicielskich. Celem byłoby przedstawienie państwom członkowskim pozytywnych doświadczeń z całej Europy, tak aby umożliwić parom zrealizowanie niespełnionego pragnienia posiadania dziecka (liczba dzieci przypadających na jedno gospodarstwo domowe kształtuje się statystycznie na poziomie 1,5, podczas gdy z najnowszych badań wynika, że pragnie się znacznie więcej dzieci).

1.4 Propozycje

1.4.1 Wpływ przemian demograficznych może zostać w istotnym stopniu zmniejszony wyłącznie dzięki wdrożeniu w odpowiednim momencie serii skoordynowanych działań w ramach polityki społecznej, gospodarczej, środowiskowej, rodzinnej oraz polityki na rzecz równości kobiet i mężczyzn, co zakłada przyjęcie szerszego punktu widzenia i połączenie najskuteczniejszych strategii. W tej kwestii Unia Europejska powinna przedstawić wieloletni plan działania zawierający propozycje środków sprawdzonych w praktyce przez państwa członkowskie w dziedzinie polityki na rzecz rodziny i godzenia życia rodzinnego z zawodowym.

⁽²⁾ Patrz opinia EKES-u z 15.9.2004 w sprawie: „Siódmy ramowy program badań: Zapotrzebowanie na badania nad zmianami demograficznymi — jakość życia osób starszych oraz potrzeby technologiczne”, sprawozdawca: Renate HEINISCH (Dz.U. C 74 z 2.3.2005, s. 44-54), http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/pl/oj/2005/c_074/c_07420050323pl00440054.pdf

1.4.2 Biorąc pod uwagę, że prowadzenie polityki dotyczącej kwestii demograficznych musi odbywać się w sposób ciągły w dłuższej perspektywie czasowej, Unia powinna podkreślić powagę sytuacji i przedstawić państwom członkowskim propozycje działań w zakresie trwałej polityki rodzinnej.

1.4.3 Otwarta metoda koordynacji powinna stać się narzędziem porównawczym w dziedzinie polityki rodzinnej, polityki na rzecz równości kobiet i mężczyzn oraz polityki społeczno-gospodarczej, co pozwoliłoby Unii Europejskiej zachować wszystkie zalety różnorodności kulturowej jej państw członkowskich i ich krajowych strategii politycznych.

1.4.4 W pierwszej kolejności Rada Europejska, Parlament i Komisja powinny promować, z poszanowaniem zasady pomocniczości, podpisanie przez państwa członkowskie europejskiego paktu na rzecz rodziny, który mógłby zawierać następujące zobowiązania:

- deklarację zaangażowania ze strony państw członkowskich w realizację polityki odpowiadającej oczekiwaniom obywateli w kwestii pożądanej liczby dzieci na jedną parę w Unii Europejskiej; polityka ta powinna przybrać np. formę bezpośrednich świadczeń finansowych, zmian w systemie podatkowym oraz poszerzenia oferty refundowanych placówek publicznych lub prywatnych (takich jak różnego rodzaju żłobki, w tym np. żłobki przyzakładowe i międzyzakładowe), szkół całodziennych i usług; należy w tym względzie zadbać nie tylko o liczbę placówek, lecz także o ich jakość;
- ustalenie minimalnego budżetu publicznego przeznaczanego na rodzinę i dzieci, a więc na inwestycje w przyszłość, w celu uniknięcia ewentualnej redukcji tych inwestycji z powodu zwiększania się ogólnych kosztów wzrostu liczby osób starszych w społeczeństwie, ponieważ pokrywanie tych kosztów dla starzejącego się elektoratu może okazać się priorytetem;
- gwarancję, że wspierane będzie środowisko przyjazne rodzinom, matkom, ojcom i dzieciom, co zakłada rzeczywiste wprowadzenie w życie starej już idei godzenia życia rodzinnego z zawodowym, z zapewnieniem prawdziwej równości kobiet i mężczyzn oraz z rzeczywistym uwzględnieniem zmian sposobu życia i pracy (nieregularne godziny pracy, odległość, wysokie ceny mieszkań w centrum miasta, brak infrastruktury dla małych dzieci itp.);
- zobowiązanie do długotrwałego utrzymania działań podjętych na rzecz dzieci i rodzin, gdyż trwałość polityki w tym zakresie jest jednym z warunków jej powodzenia; zobowiązanie to powinno przekładać się na utrzymanie w czasie względnego poziomu wydatków na młodzież w porównaniu z wydatkami na zdrowie i emerytury, których wzrost wydaje się nieunikniony, zważywszy na starzenie się ludności; sprawą niezwykle ważną jest zapewnienie nowym pokoleniom możliwości wzrastania w jak najlepszych warunkach — wynika z tego konieczność zachowania i poprawy zdrowia, i bezpieczeństwa dzieci, zapewnienia wszystkim wysokiej jakości kształcenia oraz oferowania rodzicom

pomocy i wsparcia w rozwiązywaniu problemów i zaspokajaniu potrzeb; szczególną troską należy otoczyć dzieci i rodziny żyjące w warunkach skrajnego ubóstwa; niemniej jednak, chociaż Komitet musi stwierdzić fakt starzenia się populacji europejskiej i wyrazić opinię, że odnawialność pokoleń jest niezbędna dla przeżycia kontynentu, to przypomina, że: zlikwidowanie masowego bezrobocia; b) dostęp do trwałego zatrudnienia w przedziale wiekowym 25-35 lat; c) ogólnie rzecz ujmując, faktyczne bezpieczeństwo przebiegu kariery zawodowej powinny pozwolić na bezkonfliktowe zarządzanie okresem emerytalnym bez względu na to, czy jest on aktywny, czy nie.

1.4.5 Człowiek jest nie tylko producentem i konsumentem — jest istotą społeczną, obdarzoną uczuciami, co decyduje o jego ludzkiej godności. Polityka prawdziwie skoncentrowana na człowieku powinna nie tylko uwzględniać, ale również chronić ten podstawowy wymiar ludzkiego życia. Polityka rodzinna w każdej postaci prowadzona jest w celu zapewnienia ludziom możliwości rozwoju, a społeczeństwu — harmonii. Przyjmując „europejski pakt na rzecz rodziny”, Unia Europejska dałaby dowód wierności zasadom zawartym w jej Karcie praw podstawowych.

2. Wprowadzenie

2.1 Po zielonej księdze „Wobec zmian demograficznych: nowa solidarność między pokoleniami”⁽³⁾ Komisja opublikowała niedawno nowy komunikat zatytułowany „Demograficzna przyszłość Europy — przekształcić wyzwania w nowe możliwości”. Komisja dała tym samym wyraz znaczeniu, jakie przypisuje tej kwestii, tak istotnej z punktu widzenia przyszłości Unii Europejskiej.

2.2 Trzeba przyznać, że do czasu traktatu nicejskiego państwa członkowskie w niewielkim stopniu zajmowały się tą kwestią, choć w ciągu dwóch ostatnich dziesięcioleci demografowie próbowali zwrócić uwagę polityków na zbliżającą się „zimę demograficzną” i związane z nią trudności. Można jedynie ubolewać nad faktem, że odpowiedź nadeszła tak późno, pomimo licznych, wielokrotnie powtarzanych ostrzeżeń, oraz że obecnie mamy już do czynienia z prawdziwym kryzysem demograficznym.

2.3 Od kilkunastu lat Komisja, wykazując się godną pochwały przenikliwością, podkreśla znaczenie zjawiska, w wyniku którego wszystkie cele strategii lizbońskiej mogą ulec dezaktualizacji.

2.4 Bez zbytniego pesymizmu trzeba stwierdzić, że nawet jeśli współczynnik rozrodczości nie jest jedynym czynnikiem dynamiki państw członkowskich i bardzo istotne jest również rozwijanie umiejętności, kształcenia i kreatywności różnych pokoleń, sytuacja demograficzna Unii Europejskiej stanowi jednak istotny czynnik jej przyszłego rozwoju gospodarczego i równowagi społecznej.

2.5 Brak wykwalifikowanej siły roboczej może ograniczyć możliwość wzrostu wydajności, jeśli nie zwróci się w wystarczającym stopniu uwagi na jakość pracy i unowocześnianie metod pracy. W efekcie w przyszłości typy zatrudnienia oraz wymagane do nich kwalifikacje będą inne niż dzisiaj, co wypukli znaczenie kształcenia się przez całe życie. Niestety w Unii Europejskiej blisko 17 mln ludzi jest bezrobotnych — do tej liczby należy dodać osoby, które zostały zmuszone do przyjęcia pracy w niepełnym wymiarze godzin ze względu na brak zatrudnienia na pełny etat. Jednym z ważnych zadań Unii jest umożliwienie takim osobom znalezienia stałej posady, co w pewnym stopniu pozwoliłoby zmniejszyć negatywny w sensie ekonomicznym wpływ spadku liczby ludności czynnej zawodowo w Europie.

2.6 Obecne przemiany demograficzne wpisują się w okres następujący po okresie zwanym w demografii „transformacją demograficzną”, podczas której obserwowaliśmy znaczne obniżenie się śmiertelności, zwłaszcza śmiertelności niemowląt i matek. Zjawisku temu towarzyszy obniżenie się wskaźnika urodzeń, w powiązaniu z obniżeniem się śmiertelności, oraz znaczne podwyższenie oczekiwanej w momencie narodzin średniej długości życia.

2.7 „Transformacja demograficzna”, a następnie wzrost oczekiwanej długości życia osób starszych (od lat 70. w Europie) to dwa niezwykle pozytywne zjawiska. Jednakże zastępowalność pokoleń powinna być zapewniona, a równowaga między liczbą narodzin a liczbą zgonów nie powinna być stale zaburzona. Obecna sytuacja w Europie jest odmienna — w istocie w wielu państwach członkowskich liczba zgonów przekracza liczbę narodzin.

2.8 Osiągnięcie zaawansowanego wieku w jak najlepszej kondycji jest wartościowym celem, do którego nadal będzie się dążyć w przyszłości. Taka tendencja pociągnie za sobą wzrost wydatków na cele zdrowotne i pielęgnacyjne, ale będzie też wymagać utworzenia nowych towarów i usług przeznaczonych dla osób w starszym wieku. Zmusi także do zwiększenia wydajności ludności czynnej zawodowo i do wydłużenia okresu aktywności zawodowej osób starszych, które czasem są z niej, wbrew własnej woli, wykluczane.

2.9 Imigracja częściowo równoważy deficyt demograficzny i w niektórych krajach Europy niewątpliwie będzie nadal go równoważyć, pod warunkiem że będą jej towarzyszyły programy integracyjne dla imigrantów (nauka języka, szkolenia zawodowe itd.)⁽⁴⁾. Jednakże sama imigracja nie będzie w stanie rozwiązać problemów demograficznych, gdyż nie chodzi tu tylko o liczbę siły roboczej potrzebnej w Europie, ale też o kwestie ludzkie i społeczne. Ponadto nie może być mowy o pozbawianiu krajów rozwijających się ich potencjału ludzkiego, a zwłaszcza osób najlepiej wykształconych i wykwalifikowanych. Unia Europejska musi więc własnymi siłami znaleźć sposoby na rozwiązanie problemów demograficznych, z którymi się boryka.

⁽⁴⁾ Patrz opinia EKES-u z dnia 13.9.2006 w sprawie: „Imigracja w UE a polityka integracji — współpraca między władzami regionalnymi i lokalnymi a organizacjami społeczeństwa obywatelskiego”, sprawozdawca: Luis Miguel PARIZA CASTAÑOS (Dz.U. C 318 z 23.12.2006)

⁽³⁾ COM(2005) 94 wersja ostateczna

3. Komunikat Komisji z października 2006 r.

3.1 Już na samym początku Komisja przypomina o kwestii zbyt często pomijanej w powszechnej debacie: jeden z aspektów starzenia się społeczeństwa, które w demografii nazywa się „starzeniem się wzwyż”, jest dobrym zjawiskiem, ponieważ jest znakiem wydłużenia średniej długości życia osób starszych, a tym samym jest sygnałem znacznych postępów na płaszczyźnie zdrowotnej, społecznej i gospodarczej.

3.2 Zwiększona długowieczność emerytów występuje jednocześnie ze znacznym obniżeniem poziomu urodzeń w Europie. W związku z tym sytuację demograficzną w Europie kształtują obecnie cztery następujące czynniki:

- wydłużenie oczekiwanej średniej długości życia,
- mała średnia liczba dzieci przypadających na jedną kobietę (1,5 w UE 27 państw),
- spadek poziomu urodzeń w ostatnich dziesięcioleciach,
- znaczny napływ imigrantów.

3.3 Wynika stąd, że liczba ludności w Unii Europejskiej może się nieznacznie zmniejszyć, a przede wszystkim, że znacznie zwiększy się średni wiek ludności, wraz z wejściem w wiek emerytalny pokoleń powojennego wyżu demograficznego.

3.4 Przewidywania Komisji sięgają do roku 2050 i opierają się wyłącznie na szacunkach statystycznych. Komisja sądzi, że przewidywania te powinny zostać wykorzystane jako narzędzie uwrażliwiania opinii publicznej i wspierania debaty.

3.5 Według prognoz Komisji, w roku 2050 sytuacja w Unii Europejskiej może być taka, że na jedną osobę powyżej 65. roku życia będą przypadać dwie osoby w wieku produkcyjnym, podczas gdy obecnie na jedną osobę powyżej 65. roku życia przypadają cztery osoby w wieku produkcyjnym.

3.6 Na podstawie powyższych prognoz Komisja stwierdza, że starzenie się ludności w istotnym stopniu może wpłynąć na rynek pracy, wydajność i wzrost gospodarczy, a także na ochronę socjalną i finanse publiczne.

3.7 W pierwszej fazie poziom zatrudnienia kobiet i osób w wieku od 55 do 64 lat będzie prawdopodobnie wzrastał (do około 2017 r.), będzie to jednak tylko efekt przejściowy, po którym ciężar przemian demograficznych najprawdopodobniej odbije się na wroście gospodarczym.

3.8 W związku z tym średnia roczna stopa wzrostu PKB w Unii Europejskiej najprawdopodobniej będzie obniżać się automatycznie wraz ze starzeniem się społeczeństwa, z poziomu 2,4 % w latach 2004-2010 do zaledwie 1,2 % w latach 2030-2050, co oznaczałoby koniec ambitnych założeń i celów strategii lizbońskiej.

3.9 Jeśli zarazem nie zostaną podjęte żadne działania, starzenie się społeczeństwa może doprowadzić do znacznego wzrostu wydatków publicznych (emerytury, opieka zdrowotna i usługi dla osób starszych), które poprzez powiększanie deficytu budżetowego mogą w zawrotnym tempie nakręcać spiralę długu publicznego.

3.10 Zdaniem Komisji, w obliczu wagi tych problemów należy się zastanowić, w jaki sposób Unia Europejska może wspomóc państwa członkowskie w ramach długofalowej strategii, której realizacja — zarówno w sensie prawnym, jak i w praktyce — zależy w dużej części od woli politycznej i kompetencji organów władzy.

3.11 Komisja przedstawia więc propozycje dotyczące kwestii do rozważenia oraz działań, które są jednak mało precyzyjne i dość ogólne z uwagi na to, że kompetencje w tej dziedzinie należą do państw członkowskich, a konkretnie do władz lokalnych.

3.12 Przedstawione propozycje obejmują kwestie polityki rodzinnej zmierzającej do wsparcia odnowy pokoleń, szczególnie poprzez usprawnienie środków pozwalających godzić życie zawodowe z życiem prywatnym i rodzinnym (rozwój systemu placówek opieki nad dziećmi i urlopów wychowawczych, zwiększenie elastyczności w organizacji czasu pracy, organizowanie dorocznego forum poświęconego problemom demograficznym).

3.13 Zalecenia Komisji obejmują również podjęcie działań zmierzających do zwiększenia poziomu zatrudnienia wśród osób powyżej 55. roku życia oraz poziomu wydajności w Europie, a także przyjęcie przepisów mających na celu lepszą organizację legalnych ruchów migracyjnych oraz integrację legalnych imigrantów.

3.14 Komisja zaleca ponadto wypracowanie wystarczająco zróżnicowanej palety instrumentów finansowych służących ochronie systemów emerytalnych, w tym również tworzenie oszczędności i kapitału prywatnego, tak aby ludzie mogli w sposób bardziej samodzielny określić poziom dochodów, jakimi pragną dysponować po przejściu na emeryturę. Wymaga to skutecznego i przejrzystego działania rynków finansowych oraz zapewnienia wysokiej jakości nadzoru, zwłaszcza w wypadku funduszy emerytalnych.

3.15 Starzenie się społeczeństwa europejskiego doprowadzi do zmian zarówno w mentalności, jak i w systemach ochrony socjalnej oraz polityki rodzinnej, ponieważ trzeba będzie przekształcić to trudne wyzwanie w szansę.

3.16 Zważywszy na to, że Unia Europejska nie dysponuje odpowiednimi kompetencjami w analizowanej dziedzinie, Komisja mogła ograniczyć się tylko do przedstawienia ogólnych zasad. Trudno sobie zresztą wyobrazić, w jaki sposób Unia Europejska mogłaby skorzystać z uprawnień do działania w tej dziedzinie, zważywszy że właściwe reakcje są różne w zależności od uwarunkowań typowych dla danego państwa, a także od zwyczajów i tradycji społeczno-kulturowych każdego narodu. Co więcej, praktyczne wdrożenie określonych działań, na przykład rozwój systemu placówek opieki nad dziećmi, może się odbywać wyłącznie na szczeblu lokalnym, jak najbliżej poziomu rodziny. Prawdą jest również, że konieczna jest ogólnoeuropejska mobilizacja dla stawienia czoła wyzwaniom demograficznym i że potrzeba ta staje się coraz bardziej nagląca.

3.17 Prezydencja niemiecka, która wyraziła swe zainteresowanie tym komunikatem Komisji, pragnie dokładniejszego potraktowania aspektów dotyczących polityki rodzinnej i zwróciła się do Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego o zbadanie, w jakim stopniu zrównoważona polityka rodzinna mogłaby przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego w Europie.

4. Rodzina jako element ludzkiego życia dostosowany do przemian społeczno-gospodarczych

4.1 W ciągu ostatnich dwóch stuleci istotne przemiany polityczne, gospodarcze i społeczne, przez jakie przeszła Europa, wpłynęły również na rodzinę, styl życia i system wartości. Rewolucja przemysłowa i urbanizacja spowodowały zmianę otoczenia, w jakim żyje rodzina. Rodziny wielopokoleniowe przekształciły się, rozwinęły się nowe formy życia rodzinnego, więzi międzypokoleniowe uległy przeobrażeniu, ewoluowała mentalność, a wzajemna pomoc materialna nie tylko się zmieniła, ale wręcz zaczęła zacierać. Jednocześnie rosnąca niezależność finansowa kobiet doprowadziła do podwyższenia poziomu życia rodzin utrzymujących się z dochodów dwóch osób.

4.2 Formy życia rodzinnego zmieniły się i zróżnicowały. Obecnie zawiera się mniej małżeństw i robi się to w późniejszym wieku. Liczba dzieci pozamałżeńskich wzrosła, podobnie jak liczba dzieci adoptowanych, zwłaszcza pochodzących spoza Europy. Wzrosła także liczba rozwodów oraz liczba nowych rodzin z dziećmi z poprzedniego małżeństwa. Jest też coraz więcej rodziców, zwłaszcza matek, samotnie wychowujących dzieci, a takie niepełne rodziny często znajdują się w trudnej sytuacji materialnej. Sytuacja rodzin wychowujących dzieci niepełnosprawne nastroża specyficznych problemów, które wymagają szczególnej uwagi ze strony władz publicznych. Rozwinęły się nowe sieci kontaktowe rodzin służące wzajemnej pomocy opartej na solidarności i stosunkach przyjacielskich (np. żłobki domowe). Gospodarstwa domowe są coraz mniej liczne i coraz więcej osób lub par mieszka samotnie i nie ma dzieci. Kwestia par w starszym wieku, ich roli w społeczeństwie i wsparcia, jakiego będą potrzebować, staje się zatem coraz bardziej nagląca. Wraz z napływem imigrantów pojawiły się w Europie nowe style życia rodzinnego, które zwiększają stopień złożoności sytuacji rodzin.

4.3 W społeczeństwie w ogromnym stopniu zdominowanym przez mieszkańców wsi rodzinę charakteryzowała jedność w trzech aspektach: uczuciowym, ekonomicznym i geograficznym. W praktyce działalność gospodarcza prowadzona była najczęściej w miejscu zamieszkania rodziny: w gospodarstwie, w warsztacie rzemieślniczym czy w sklepie. Ta potrójna jedność zatarła się lub wręcz zanikła wraz z nadejściem industrializacji i urbanizacji. W większości przypadków miejsce zamieszkania rodziny jest inne niż miejsce pracy, członkowie rodziny nie pracują w tym samym zakładzie pracy ani w tej samej branży. Rodzice rzadziej przebywają w domu, dziadkowie i krewni żyją często w oddaleniu, a wzajemne zależności rodzinne są coraz rzadziej regułą. Niektóre dzieci są przez to częściej pozostawiane samym sobie, ale większość też mieszka dłużej z rodzicami z powodu wydłużenia się okresu nauki i trudności, jakie młodzi ludzie napotyka, wkraczając w czynne życie zawodowe. Trzydziestolatkowie mieszkający jeszcze u swoich rodziców i wciąż od nich zależni finansowo to powszechne zjawisko w niektórych państwach członkowskich. Można też zaobserwować, że więcej

dzieci niż w przeszłości korzysta z systemów opieki, pomocy społecznej i edukacyjnej.

4.4 O ile uniwersalne w każdym społeczeństwie dążenie do utrzymania silnych więzi uczuciowych jest, tak jak dawniej, podstawą rodziny, wyraźnie widać, że jedność ekonomiczna i geograficzna stała się zjawiskiem wyjątkowym (gospodarstwa rolne, tradycyjne obiekty handlowe, rzemiosło itp.), a nie regułą.

4.5 W dzisiejszych warunkach życie stało się bardziej skomplikowane i bez wątpienia bardziej zindywidualizowane. Takie wartości jak konkurencyjność jednostki stały się bardzo ważnymi celami, ze zbyt częstą tendencją do dominacji nad takimi wartościami, jak np. solidarność.

4.6 Pomimo przemian gospodarczych, urbanizacji i dominacji jednostki nad wspólnotą rodzina przetrwała i choć stała się bardziej wrażliwa, zdołała się przystosować. Stanowi wszak odpowiedź na naturalne i podstawowe dążenie człowieka szukającego uczuć, miłości, wzajemnej pomocy i solidarności. Trwałość tego dążenia potwierdzają zresztą sondaże przeprowadzone wśród różnych grup społecznych, między innymi wśród młodych ludzi.

4.7 Jednakże jednym z najważniejszych zadań jest z pewnością zapewnienie — zarówno kobietom, jak i mężczyznom — możliwości pogodzenia życia zawodowego z życiem osobistym i rodzinnym, a także podłożenia wzrastającym obowiązkom rodzicielskim.

4.8 Za sprawą przemian społeczno-gospodarczych, które ukształtowały dzisiejsze społeczeństwa europejskie, wiele kwestii zyskało kluczowe znaczenie dla każdej polityki rodzinnej, a mianowicie: opieka nad dziećmi i ich wykształcenie, zapewnienie wsparcia i pomocy rodzicom w starszym wieku lub w wieku starczym i wymagającym stałej opieki, elastyczna organizacja czasu pracy, urlopy wychowawcze oraz urlopy na opiekę nad chorym członkiem rodziny, wsparcie w powrocie do zatrudnienia tego z rodziców, które przerwało pracę zawodową na rzecz wychowania dzieci, wsparcie lub pomoc w kształceniu dzieci, które są gwarancją przyszłości społeczeństwa, zwalczanie ubóstwa i bezrobocia, wsparcie dla rodzin cierpiących z powodu chorób, alkoholizmu czy innych uzależnień (od narkotyków, tytoniu itp.), walka z przemocą domową oraz wsparcie dla rodzin, których członkowie są niepełnosprawni.

4.9 Należy bowiem zaproponować konkretne i skuteczne działania, które pozwoliłyby zapobiec nadmiernym obciążeniom w przypadku młodych ludzi w wieku pozwalającym na rodzicielstwo. Jeśli wymaga się od kobiet rodzenia dzieci, kontynuowania kariery zawodowej i zwiększania aktywności w świecie pracy, należy także zaproponować im konieczne środki wsparcia, pozwalające pogodzić macierzyństwo i życie rodzinne z aktywnością zawodową. Należałoby więc wypracować silne i skuteczne środki służące wspieraniu zaangażowania ojców w życie rodzinne, poczucia odpowiedzialności rodzicielskiej oraz równorzędnych zobowiązań w zakresie opieki nad dziećmi w rodzinie. Wymagałoby to również — w państwach członkowskich, które dotychczas tego rodzaju przepisów nie mają — takiego dostosowania przepisów prawa pracy, które umożliwiłoby rodzicom małych dzieci, w tym również ojcom, korzystanie z urlopu wychowawczego i uelastycznienie czasu pracy w celu zaopiekowania się dziećmi.

5. Rodzina uznana i traktowana przez Unię Europejską jako element rzeczywistości o wymiarze ludzkim, gospodarczym i społecznym

5.1 Unia Europejska wielokrotnie już podkreślała swoje zaangażowanie na rzecz rodziny, i to w sposób oficjalny. Art. 33 ust. 1 Karty praw podstawowych Unii stanowi bowiem: „Rodzina korzysta z ochrony prawnej, ekonomicznej i społecznej”. Sformułowanie to wskazuje, że rodzina, gospodarka i struktura społeczna nie istnieją w całkowitym oderwaniu od siebie ani w pełni niezależnie. Wręcz przeciwnie, zachodzą pomiędzy nimi interakcje, a obowiązkiem państw członkowskich jest zapewnienie prawnej, ekonomicznej i społecznej ochrony życia rodzinnego.

5.2 Karta praw podstawowych jest zbieżna w tym względzie z wcześniejszym dokumentem, którego sygnatariuszami są wszystkie państwa członkowskie, mianowicie z uchwaloną w 1948 r. przez Organizację Narodów Zjednoczonych Powszechną deklaracją praw człowieka, której art. 16 ust. 3 brzmi następująco: „Rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i ma prawo do ochrony ze strony społeczeństwa i państwa”.

5.3 Brzmienie samej Karty jest zresztą nawet bardziej jednoznaczne w odniesieniu do powiązań między rodziną a gospodarką, ponieważ w art. 33 ust. 2 za cel Unii w tej materii uznano „pogodzenie życia rodzinnego z zawodowym”.

5.4 Unia Europejska w dokumencie, który definiuje jej wartości podstawowe, podkreśla więc nie tylko to, że życie rodzinne i zawodowe jest dla niej szczególnie ważne, lecz również to, że nie może czy też nie powinno być między nimi sprzeczności.

5.5 Należy również zauważyć, że Karta praw podstawowych Unii legitymizuje, poprzez art. 33, rolę Unii Europejskiej w sferze polityki rodzinnej, a przynajmniej w zakresie pozwalającym jej stymulować, alarmować i informować państwa członkowskie, a także zachęcać je do koordynacji, z zachowaniem zasady pomocniczości.

6. Rodzina jako źródło dobrobytu materialnego, solidarności społecznej i równowagi uczuciowej

6.1 Powszechnie wiadomo, że okres szybkiego rozwoju gospodarczego w „złoty latach” 1945-1975 nieprzypadkowo był również okresem wzrostu demograficznego. Dynamiczny rozwój demograficzny jest niezbędnym elementem, który w Europie powinien zastąpić obecną „demograficzną zimę”. Musi on iść w parze z otwartą dla wszystkich pokoleń możliwością rozwijania swoich umiejętności i kreatywności oraz osobistego spełnienia, z poszanowaniem środowiska naturalnego i dobrego stanu ekologicznego planety.

6.2 Rodzina stanowi podstawową jednostkę wspólnoty gospodarczej, więc związek pomiędzy rodziną a gospodarką jest oczywisty. Rodzina jako wspólnota ma potrzeby o wymiarze gospodarczym w wielu aspektach, takich jak żywność, mieszkanie, sprzęt, dostęp do kultury i rozrywki, jakość powietrza,

wody itp. W niektórych państwach członkowskich rodzina jest też odbiorcą transferu dochodów i środków pomocy społecznej. Jest ona niewątpliwie jednym z elementów napędzających gospodarkę, jeżeli jej członkowie dysponują godziwą i trwałą siłą nabywczą.

6.3 Uznanie rodziny za wspólnotę gospodarczą nie oznacza, że sprowadza się ją jedynie do wymiaru ekonomicznego, ani też że rozpatruje się ją wyłącznie w aspekcie ilościowym. Podsumowując, rodzina i gospodarka zmierzają do wspólnego celu, jakim jest zarówno dobrobyt człowieka, jak i równowaga uczuciowa^(?).

6.4 Rodzina niesie ponadto ze sobą czynniki korzystne dla rozwoju gospodarczego i równowagi społecznej przynajmniej w czterech konkretnych kwestiach:

— Rodzina jest ośrodkiem solidarności uczuciowej, ekonomicznej i społecznej pozwalającej wielu osobom lepiej radzić sobie z niespodziankami, jakie przynosi aktywność gospodarcza. W sytuacji, gdy osoby dotknięte brakiem pracy mogą korzystać z psychicznego czy też finansowego wsparcia rodziny, potrafią z większą łatwością podjąć działania konieczne dla znalezienia nowej pracy, podjęcia szkolenia czy nawet założenia własnej firmy, co nie zmienia faktu, że bezrobocie jest ciężką próbą dla całej rodziny.

— Rodzina jest miejscem istotnym z punktu widzenia wartości ekonomicznych, ponieważ jest źródłem tego, co ekonomiści nazywają „kapitałem ludzkim”. W związku z tym należy dawać rodzicom jak najwięcej wsparcia w ich działaniach wychowawczych. Wraz z „zimą demograficzną” w Europie dają się już przewidzieć wszystkie jej negatywne skutki, którymi są trudności z finansowaniem emerytur, odpływ ludności z obszarów wiejskich i wynikający stąd zanik działalności gospodarczej oraz trudności z zapewnieniem usług publicznych na tych obszarach, a w przyszłości również ograniczenie napływu studentów do niektórych placówek itp. Inwestycje w kapitał ludzki pobudzą wzrost wydajności i wzrost gospodarczy oraz w trwały sposób zapobiegą wyżej wspomnianym procesom.

— Należy również podkreślić rolę rodziny w budowaniu wartości, jaką jest „kapitał ludzki”, poprzez zapewnianie wykształcenia, przekazywanie wartości, wspieranie i motywowanie dzieci przez rodziców itp. Pewnych cech, niezbędnych zarówno w życiu zawodowym, jak i społecznym, człowiek uczy się przede wszystkim w gronie rodziny, ucząc się szacunku dla drugiego człowieka, poznając wartość wysiłku, ducha współpracy i tolerancji, poczucia przynależności oraz poczucia odpowiedzialności.

— Można również stwierdzić, że rodzina jest czynnikiem pobudzającym gospodarkę w dłuższej perspektywie i stymulującym dla potencjału ekonomicznego rodziców z uwagi na konieczność zaspokojenia potrzeb rodziny. Odpowiedzialność rodziców za wykształcenie dzieci i zabezpieczenie ich przyszłości zachęca do gromadzenia oszczędności i inwestowania w przyszłość — w wymiarze finansowym, np. w postaci nieruchomości, a także w zakresie wykształcenia i wiedzy. Rodzice będą musieli także podjąć działania zmierzające do ograniczenia wszelkiego rodzaju zanieczyszczeń w celu utrzymania odpowiednich warunków środowiska dla swych dzieci. Większość dzieci otrzymuje dziś od swoich

(?) Patrz opinia rozpoznawcza EKES-u w sprawie gospodarczych i budżetowych konsekwencji starzenia się społeczeństwa, przyjęta na sesji plenarnej w dniu 14 marca 2007 r., sprawozdawca: Susanna FLORIO.

rodziców i społeczeństwa znacznie większy kapitał w postaci opieki, wykształcenia, zdrowia i usług socjalnych oraz inwestycji w nieruchomości (a wiele z nich także w postaci spadku), niż ten, który w swoim czasie otrzymali ich rodzice i dziadkowie. Właśnie w tym sensie można rozumieć stwierdzenie: „dzieci są aktywną substancją społeczeństwa”, którego autorem jest ekonomista i demograf Alfred Sauvy. W tym kontekście można uznać, że rodzina wprowadza do życia ludzi wymiar czasu historycznego, zarówno pod względem ekonomicznym, jak i społecznym oraz uczuciowym.

6.5 Już w epoce renesansu Jean Bodin pisał, że „nie ma większego bogactwa niż człowiek”. Wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej uznają pozytywny wkład rodziny na płaszczyźnie ludzkiej, ekonomicznej i społecznej, a także na płaszczyźnie równowagi uczuciowej, i z tego względu każde z nich prowadzi w ten czy inny sposób politykę rodzinną, wiedząc, że przyszłość narodów zależy od ich dzieci.

7. Różne oblicza polityki rodzinnej na obszarze Unii Europejskiej

7.1 W całej Unii Europejskiej prowadzona jest polityka rodzinna oraz polityka, której celem jest zapewnienie równości kobiet i mężczyzn, a także umożliwienie pogodzenia życia zawodowego, społecznego i rodzinnego. Wszystkie te trzy aspekty są ze sobą powiązane i tworzą spójną całość, nawet jeśli w zależności od kraju mocniej podkreśla się ten czy inny aspekt. W każdym razie polityka rodzinna — wyraźna lub ukryta, prowadzona bardziej lub mniej aktywnie — istnieje we wszystkich państwach członkowskich.

7.2 Przesłanki ku temu są różne: czasem za politykami stoją względy moralne i obywatelskie, czasem zaś przyczyny ekonomiczne i polityczne. Zawsze jednak dobro dzieci pod względem psychologicznym, zdrowotnym i wychowawczym jest podstawowym czynnikiem kształtującym politykę rodzinną, podobnie jak troska o to, by stworzyć rodzicom warunki pozwalające im się rozwijać poprzez łączenie życia rodzinnego z zawodowym i społecznym.

7.3 Wymaganie równości kobiet i mężczyzn w zakresie życia zawodowego i obowiązków związanych z życiem rodzinnym jest bodźcem dla prowadzenia określonej polityki rodzinnej, charakterystycznej zwłaszcza dla krajów skandynawskich. W sytuacji gdy miejsce pracy jest oddalone od miejsca zamieszkania i gdy przerwa w pracy spowodowana urodzeniem dziecka i jego wychowaniem nie zawsze jest akceptowana przez przełożonych i nie spotyka się ze zrozumieniem z ich strony, środki pozwalające pogodzić życie zawodowe z życiem rodzinnym stanowią kluczowy element polityki rodzinnej umożliwiającej dobre przyjęcie dziecka przez społeczeństwo.

7.4 Podstawą polityki rodzinnej może być też pragnienie zagwarantowania dzieciom równości szans w społeczeństwie. Często też celem jest zrekomensowanie ograniczeń finansowych i obciążeń związanych z obowiązkami wobec rodziny. Chodzi tu o różne środki działania służące zwalczaniu trud-

ności, jakie ojcowie, a przede wszystkim matki napotykać na rynku pracy ze względu na to, że z reguły zajmują się wychowaniem dzieci, szczególnie dopóki są one małe.

7.5 W pozostałych przypadkach kwestia ta ujmowana jest bardziej z perspektywy społecznej niż rodzinnej. Celem jest wówczas zapewnienie równego rozdziału dochodów w celu zwalczania ubóstwa, niekoniecznie jednak poprzez powiązanie tej strategii z rekompensatą konkretnych kosztów życia rodzinnego.

7.6 Wreszcie istniała polityka bardziej pronatalistyczna, wyraźnie nastawiona na konieczność zwiększenia liczby urodzeń w Europie, jako że na jej terenie rodzi się za mało dzieci.

7.7 Wszystkie badania prowadzone w Europie na temat związku wskaźnika urodzeń z wysokim poziomem zatrudnienia kobiet pokazują, że wyższy całociowy wskaźnik rozrodczości ewidentnie wynika z oferowanych możliwości pogodzenia obowiązków rodzinnych z życiem zawodowym. Lepsze wyniki w podnoszeniu wskaźnika rozrodczości można osiągnąć dzięki środkom zachęcającym i umożliwiającym ojcom małych dzieci lepsze dzielenie się obowiązkami rodzinnymi z matkami. Jest to ważny czynnik, na który należy zwracać uwagę młodszym pokoleniom.

7.8 Zwiększenie długości życia, wydłużenie okresu kształcenia młodych ludzi i fazy kształcenia przez całe życie zmieniły i będą zmieniać sposoby organizacji życia zawodowego i rodzinnego. Należałoby rozważyć sposoby zwiększenia elastyczności, zarówno w przebiegu edukacji, jak i kariery zawodowej, aby ułatwić zakładanie rodzin tym, którzy tego pragną, bez konieczności rezygnacji z rozwoju zawodowego.

8. Działania na rzecz rodziny oraz działania sprzyjające równości szans kobiet i mężczyzn w sferze zawodowej

8.1 W rzeczywistości główną część najważniejszych prorodzinnych działań politycznych stanowi bezpośrednia pomoc finansowa oraz dotowane lub bezpłatne usługi opieki nad dziećmi (żłobki i/lub przedszkola, uruchomienie sieci opiekunek itp.). Należy zadbać o to, by środki te sprzyjały pogodzeniu życia rodzinnego z życiem zawodowym. Równie ważne jest, aby opieka nad dziećmi była otwarta i przystępna finansowo dla wszystkich.

8.2 Niektóre strategie polityczne w tej dziedzinie skoncentrowane są w dużym stopniu na infrastrukturze związanej z zapewnianiem opieki nad dziećmi i z urlopami wychowawczymi na atrakcyjnych warunkach, a także na aktywnej polityce zmierzającej do pogodzenia pracy zarobkowej z życiem rodzinnym oraz ułatwienia powrotu do aktywności zawodowej po urlopie wychowawczym.

8.3 W ramach innych strategii stawia się na korzystne rozwiązania podatkowe dla rodzin utrzymujących się z dochodów tylko jednej osoby i na system zasiłków dla rodzica pozostającego w domu w pierwszych latach życia dziecka.

8.4 W niektórych państwach łączy się pomoc finansową dla zrównoważenia obciążeń związanych z wychowaniem dzieci ze środkami pozwalającymi pogodzić życie zawodowe z obowiązkami rodzicielskimi, w szczególności poprzez urlopy wychowawcze, usługi opieki nad dziećmi, bezpłatne przedszkola itp. Tego rodzaju połączenie pomocy finansowej i usług na rzecz rodzin wydaje się rozwiązaniem skutecznym.

8.5 Kwestia równości kobiet i mężczyzn w zakresie obowiązków rodzinnych i godzenia życia rodzinnego z życiem zawodowym jest z pewnością niezwykle ważna dla przywrócenia dynamiki rozwoju rodzin europejskich. Powiązana jest z nią konieczność zlikwidowania strukturalnych przyczyn różnicowania dochodów między kobietami a mężczyznami, wynikających zwłaszcza z tego, że zbyt często jedynie kobiety dźwigają ciężar opieki nad dziećmi i ich wychowania.

8.6 Osiągnięcie równości i równowagi między kobietami a mężczyznami — w zależności od ich aspiracji, upodobań i uzdolnień — w zakresie możliwości zarabiania na życie, dzielenia się obowiązkami rodzicielskimi, rodzinnymi i domowymi, uczestniczenia w życiu politycznym lub w innych rodzajach działalności o dużym znaczeniu dla społeczności jest ogromnie ważne dla sytuacji demograficznej i poziomu urodzeń. Większość kobiet chciałaby na równych prawach z mężczyznami prowadzić życie zawodowe, wychowywać dzieci i mieć możliwość udziału w działalności społecznej.

8.7 Wszędzie w Europie odnotowuje się ogólne przesunięcie granicy wieku macierzyństwa i ojcostwa, co nie pozostaje bez wpływu na przyrost naturalny, mimo że współczesna medycyna i badania naukowe w dziedzinie zdrowia publicznego pozwalają zapobiegać bezpłodności u osób w wyższym przedziale wiekowym. Do przyczyn późniejszego macierzyństwa należy wydłużenie okresu nauki, a także oczekiwanie obydwu partnerów na wystarczająco stabilną i odpowiednio wynagradzaną pracę, pozwalającą podjąć się wychowania dzieci. W tym względzie bezrobocie wśród młodych ludzi oraz niepewność zatrudnienia, zwłaszcza wśród kobiet, mają negatywny wpływ na przyrost naturalny i jakość życia rodzinnego. Ogólnie rzecz biorąc, sposób, w jaki zorganizowane jest obecnie życie gospodarcze i społeczne w Europie — w ramach którego młodzi ludzie coraz później osiągają stabilną pozycję zawodową, a osoby aktywne zawodowo są zmuszane do coraz wcześniejszego wycofywania się z tej aktywności — oraz nowe style życia ludzi młodych nie zachęcają do podejmowania obowiązków związanych z założeniem rodziny i wychowaniem dzieci.

8.8 Poprawa tej sytuacji i osiągnięcie równości między kobietami a mężczyznami wymaga połączenia działań z zakresu polityki rodzinnej oraz działań wspierających równość płci. Należy przez to rozumieć między innymi placówki opieki nad dziećmi o odpowiednim standardzie, w tym żłobki przyzakładowe, a także środki o charakterze prawnym, podatkowym i socjalnym, pozwalające zarówno kobietom, jak i mężczyznom na pogodzenie obowiązków rodzicielskich z życiem zawodowym i społecznym. Należałoby zastanowić się, w jakim stopniu nadal aktywni zawodowo dziadkowie mogliby uelastyczyć swój czas pracy, by zająć się wnukami. Jeżeli nie uda się tego osiągnąć, istnieje duże ryzyko, że kobiety będą nadal rezygnować z posiadania dzieci i z życia rodzinnego, by móc poświęcić się całkowicie karierze zawodowej.

8.9 Należy też zadbać o to, aby prowadzone działania sprzyjały swobodnemu podejmowaniu decyzji w zakresie ponownego podjęcia pracy zarobkowej po przerwie wynikającej z urodzenia dziecka lub wychowywania małych dzieci. W tym kontekście możliwym rozwiązaniem jest oferowanie kursów dokształcających podczas urlopu wychowawczego oraz dostosowanie czasu pracy do potrzeb opieki nad małymi dziećmi. Należy w związku z tym rozwinąć system pracy w niepełnym wymiarze czasu, ale gdy minie potrzeba takiej organizacji pracy, nie powinno to utrudniać powrotu do pracy na pełen etat. Wreszcie w sytuacjach powrotu do życia zawodowego po urlopie wychowawczym należy dopilnować, aby nowe zajęcie nie było poniżej kompetencji zawodowych rodzica, który przerwał pracę, aby zająć się dziećmi. Fakt, że dana osoba przebywała niedawno na urlopie wychowawczym, nie powinien stawiać jej w niekorzystnym położeniu w wypadku redukcji zatrudnienia z powodu trudności ekonomicznych.

8.10 Ważne jest, aby zarówno instytucje publiczne, jak i przedsiębiorstwa, które powinny być „proobywatelskie”, realizowały lub wspierały politykę, praktyki i innowacje socjalne ułatwiające pracę zawodową parom, które spodziewają się dzieci lub je wychowują. Oprócz debaty i przepisów ustawodawczych ważna jest również zbiorowa postawa i nastawienie wobec dziecka, powodujące, że nie jest ono traktowane jak balast, a tym samym matka lub ojciec nie są postrzegani jako mniej „konkurencyjni” element przedsiębiorstwa. Należy wspierać inicjatywy tworzenia żłobków przyzakładowych lub wspólnych żłobków dla zakładów położonych w tym samym rejonie. Placówki takie są bowiem niezwykle korzystnym rozwiązaniem dla rodziców wypełniających swe obowiązki zawodowe, ograniczają bowiem konieczność przemieszczania się i ułatwiają organizację czasu.

8.11 Ważne jest też, by instytucje publiczne i przedsiębiorstwa uwzględniały trudności, jakie ojcowie małych dzieci napotykają w karierze zawodowej, jeśli chcą wziąć urlop wychowawczy lub zmniejszyć wymiar czasu pracy ze względów rodzinnych. Instytucje publiczne i przedsiębiorstwa powinny stworzyć takie warunki, aby ojcowie także mogli zajmować się swoimi dziećmi. Ważną rolę w tym względzie mają do odegrania partnerzy społeczni.

8.12 Ogólnie rzecz biorąc, konieczne jest zachęcanie ojców do rzeczywistego udziału w wypełnianiu obowiązków rodzicielskich na wszystkich płaszczyznach, a zwłaszcza w zakresie wychowania. Z wielu badań socjologicznych wynika, że „nieobecność” ojca jest częstą przyczyną problemów wychowawczych młodzieży.

8.13 Polityka w tym zakresie może więc przybierać różne formy, różne są też trudności do pokonania, a mimo to cele są zbliżone: udzielenie wsparcia kobietom i mężczyznom, którzy pragną założyć rodzinę i mieć dzieci. Wszystkie badania pokazują jednak, że pragnienie posiadania dzieci przez Europejczyków nie jest zaspokajane i że często deklarowana chęć posiadania trzeciego dziecka nie jest realizowana, zazwyczaj ze względów finansowych czy bytowych, a także z uwagi na trudności w pogodzeniu kariery zawodowej z życiem rodzinnym, zwłaszcza wśród matek.

8.14 Obserwowany jest też pewien aspekt nie do końca materialny. Mimo że Unia Europejska jest jednym z najbardziej rozwiniętych i najbogatszych obszarów świata, przechodzi obecnie okres cichego niepokoju. Po trzydziestu „złotych latach” okres niepewności gospodarczej, obawy związane z degradacją środowiska naturalnego i zmianami klimatycznymi, negatywne skutki globalizacji, złożona sytuacja współczesnych społeczeństw czy brak wiary w zdolność rządzących do podejmowania odpowiednich działań zaszczepiły w Europie coraz powszechniejsze poczucie zniechęcenia, które nie sprzyja zwiększaniu się liczby urodzeń. Po raz pierwszy od dłuższego czasu w niektórych państwach europejskich rodzice czują, że nie są naprawdę w stanie zapewnić swoim dzieciom lepszej przyszłości.

8.15 Można się również zastanawiać, czy dominująca obecnie kultura sprzyja rodzinie i posiadaniu dzieci, czy perspektywa udanego życia rodzinnego stanowi wystarczającą motywację, czy indywidualizm i materializm w wymiarze konsumenckim nie przesłaniają faktu, że człowiek jest wprawdzie indywidualnością, ale stworzoną do życia we wspólnocie.

Europejczycy mają zresztą też głębsze i poważniejsze troski związane z życiem rodzinnym: wykształcenie, mieszkanie, perspektywy zawodowe, stabilizacja uczuciowa i rozwój osobisty. Być może kwestią priorytetową jest przyjęcie bardziej optymistycznej i szlachetniejszej wizji życia rodzinnego, z tego względu, że gdy dotyka się problemu rodziny i przyrostu naturalnego, z definicji dociera się do najbardziej intymnych sfer życia. Do władz publicznych, których zadaniem jest poszukiwanie rozwiązań na rzecz wspólnego dobra, należy więc otwieranie różnych możliwości, zapewnianie współczesnym kobietom i mężczyznom prawdziwej wolności wyboru w kwestii założenia rodziny i posiadania pożądanej liczby dzieci, bez ingerencji w prywatne decyzje dotyczące rozwoju osobistego.

8.16 Rodziny stanowią źródło dobrej koniunktury gospodarczej — szczególnie kiedy obydwój rodzice mogą pracować zarobkowo — i solidarności społecznej. Unia Europejska powinna więc zachęcać państwa członkowskie do włączania aspektu rodzinnego do ich polityki gospodarczej i społecznej oraz wykorzystać najlepsze wzorce, by propagować zrównoważoną politykę rodzinną.

Bruksela, 14 marca 2007 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Dimitris DIMITRIADIS
